

Meer bijen en andere ongewervelden in de stad, wie zorgt ervoor?

Arjan van der Veen

De stad als biotoop

De stad is feitelijk een kunstmatig kalkhoudend berggebied met steile rotsen en diepe, vlakke, dalen. Dalen gedeeltelijk met rotsbodem met rotsspleten, hooilanden (grotendeels met een overbegraasd karakter = gazon), water en oevers, struwelen, bossen en solitaire bomen. Dit berggebied ligt, in Nederland voor het grootste deel, in vlak en grotendeel open laagland (Fig. 1). Bij het beschouwen van het stedelijk ecosysteem is het belangrijk om door de ogen van dieren naar de stad te kijken. Hoe zien zij het, hoe willen/kunnen ze er gebruik van maken (Fig. 2) en wat zouden ze willen aan aanpassingen in inrichting en beheer?

Soort met de grootste impact

De soort met de grootste impact is de soort die de kunstmatige rotspartij gebouwd heeft namelijk de mens. De mens leeft in principe in samenhang met zijn omgeving en de andere soorten die daar leven. Je kan rustig stellen dat deze samenhang momenteel ver

te zoeken is. Mensen die deze samenhang begrijpen moet je met een vergrootglas zoeken. Toch is ieder mens gebaat bij een evenwicht en die samenhang. Naast onderdak willen we graag eten, nu en in de toekomst, willen we geen 'plaagdieren' om ons heen en willen we ook onze eigen soort in stand houden. Wat we nu zien is dat veel mensen, ondanks dat ze uitgerust zijn met het vermogen de toekomst te beredeneren, zich alleen richten op veel hebben en krijgen op korte termijn en zich nauwelijks richten op basisbehoeften in de toekomst. Aandacht besteden hieraan is wellicht het belangrijkste element om te komen tot een behoud en ontwikkeling van een evenwichtig stedelijk ecosysteem. Waarom moet alles kaal en strak zijn? De huidige aandacht voor bijen zou wel eens de belangrijkste drager kunnen worden om het denken van een groter publiek te veranderen. Je gelooft het niet, maar ik ontmoet nog steeds veel mensen met kennis, die zich er over verbazen dat 'bijen' niet synoniem is met 'honingbij'. Ze denken dat de biodiversiteit stijgt als je een imker kasten met honingbijen laat plaatsen.... En wat te denken van iiiiii een wesp? Meteen een bestrijdingsbedrijf bellen,

Figuur 1. Een deel van Lelystad vanuit de lucht. Foto Jasper Plum, gemaakt met een drone.

die vervolgens geen informatie geeft over waarom wespen in de stad toch juist belangrijk zijn om 'plagen' van andere insecten te voorkomen. Oh ja, tegen die andere vervelende insecten koop je natuurlijk weer gif bij het tuincentrum, zonder te beseffen dat je daarmee de predatoren ook doodt en meer overlast krijgt. Plag en plaagdieren tussen quotes: is natuurlijk een

Figuur 2. Nest van een wilde bij tussen de straatstenen.
Foto Arjan van der Veen.

perceptie van de mens. Ik wil het niet, dus is het een plaag, onkruid of ongedierte. Als hymenopterologen een psycholoog inschakelen? Misschien nog niet eens zo'n slecht idee om voor de bescherming van insecten de psyche van de mens te kennen.

Hoe werkt de gemeentelijke overheid?

Van psychologie heb ik geen verstand, maar als stadsecoloog wel van het lokale bestuur. Wie gaat bij de gemeentelijk overheid waarover? Wie heeft de verantwoordelijkheid en waar kan ik invloed uitoefenen? Dat is wel belangrijk om te weten om meer aandacht in de gemeente te krijgen voor insecten.

Gemeenteraad

De gemeenteraad bepaald de (financiële) kaders hoe de stad ingericht en beheerd wordt. Zij bepalen daarmee wat ze belangrijk vinden en wat niet. Ze worden door de inwoners gekozen voor een periode van 4 jaar en zullen zo goed mogelijk luisteren en wensen vanuit de bevolking vertalen naar kaders om zo een volgende periode herkozen te worden. Er wordt na de verkiezingen een raadsprogramma opgesteld van zaken die men belangrijk vindt. Het college van B&W wordt opgedragen dit raadsprogramma uit te voeren en te vertalen in beleid en/of projecten. De agendacommissie van de gemeenteraad bepaald wanneer en wat op de agenda voor een raadsvergadering geplaatst wordt. Tijdens raadsvergaderingen kunnen moties en amendementen ingediend worden. Bij een meerderheid van stemmen kan een motie of amendement aangenomen worden en krijgt het college van B&W de opdracht de punten hieruit uit te voeren.

Een MOTIE kan een verzoek of een opdracht zijn.

Een AMENDEMENT is een voorstel tot wijziging van de tekst van een voorstel zoals het door het college aan de raad wordt voorgelegd.

College van Burgemeester & Wethouders

Het college van B&W is het dagelijks bestuur van de gemeente. Over zaken die al vastgelegd zijn in kaders besluit het college. Bij wijziging van kaders of grote impact legt het college het voorstel voor aan de gemeenteraad.

Ambtelijk apparaat

Ambtenaren bereiden stukken voor het bestuur voor. Van de ambtenaren wordt verwacht dat zij voldoende kennis van de onderwerpen hebben of deze kennis van elders binnenhalen. Naast het voorbereiden van stukken verzorgen de beheerafdelingen dat het dagelijks onderhoud van de openbare ruimte uitgevoerd wordt en wordt de (her)ontwikkeling van de stad hier vormgegeven.

Hoe zit het met de kennis?

Kennis binnen gemeenten kan een heikel punt zijn. Met name kleinere gemeenten ontbreekt het vaak aan mensen die gespecialiseerd zijn en inhoudelijk dieper gaande kennis hebben. Grotere (soms ook kleine) gemeenten hebben op gebied van natuur/ecologie meestal wel een of meer specialisten (stadsecologen) in dienst. Kernpunt van het werk van stadsecologen is het voldoen aan de wettelijke vereisten; toetsen van plannen, adviseren over de Wet Natuurbescherming. Behouden en ontwikkelen van het stedelijk ecosysteem zit nog lang niet bij iedereen en elke gemeente tussen de oren. Dit is mede het gevolg van de focus op de wettelijke vereisten. De Wet Natuurbescherming is erg gefocust op de bescherming van gewervelden. Het 'behouden van de functionele leefomgeving' van beschermde soorten mag dan wel aan de orde zijn; omdat ongewervelden (en planten) aan de basis van de voedselketen staan, zou de focus daarop gericht moeten zijn. De kennis over ongewervelden is, mede door de grote diversiteit aan soorten, erg beperkt. Onderzoekers gaan liever naar natuurterreinen om daar ongewervelden te (onder)zoeken in plaats van naar de stad (behalve misschien voor bedwantsen of de zeer zeldzame schaamluis). Kortom, in de stad is een wereld te winnen. Ecosystemen, ook die in stedelijk gebied, zijn complex. Deze complexe kennis mag zeker niet bij een gemeente verwacht worden. Belangrijk is dat de basiskennis wel aanwezig is. NGO's kunnen hier een grote bijdrage in leveren. Deze bijdrage kan zijn in de vorm van artikelen. Voor bijvoorbeeld medewerkers van de buitendienst of aannemers, zou de kennis in de

vorm van infographics gedeeld kunnen worden. Vooral het belang voor en relatie met mensen zou daarbij belicht moeten worden; veel mensen kijken toch vooral daar naar.

Bij wie moet je zijn?

Zoals eerder genoemd is de kennis in veel gevallen beperkt. Tenzij je een entomoloog als stadsecoloog of groenbeheerder hebt, kun je er van uitgaan dat insecten onderbelicht worden. Aandacht voor bijen gaat uit naar honingbijen; oh, zijn er meer soorten? Bijenkasten zijn toch goed voor de biodiversiteit? Dus meer imkers in de stad? Dit is wat je heel vaak hoort. Nog steeds weet maar een beperkte groep mensen dat er meer dan één soort bij is. Gelukkig is er steeds meer aandacht voor, zoals bijvoorbeeld het bijenlandschap 'Groene Cirkels' bij Leiden (privaat opgezet) en provinciale of gemeentelijke actieplannen voor de wilde bij. Maar hoe krijg je meer aandacht binnen je eigen gemeente?

Ambtelijk

Van oudsher zijn de mensen die met natuur bezig zijn niet erg goed in lobbyen, ze gaan liever het veld in. Toch is het belangrijk om kennis over te brengen en dit te laten vertalen in 'praktisch' beleid. De eerste ingang is bij een ambtenaar (beleid of beheer) na te gaan of er al iets gedaan wordt voor insecten in de stad. Probeer het gesprek aan te gaan en het kennisniveau binnen de gemeente te achterhalen. Is het kennisniveau laag, dan is een (korte) cursus inrichting en beheer voor insecten een goede optie. Let wel, deze moet je intern geven en aan de gemeente aanbieden. Weinig medewerkers zullen in de avonduren naar een cursus gaan (tijdgebrek of wonen niet in dezelfde stad). Neem de buitendienst een keer mee om buiten te kijken naar eenvoudige inrichtings- en beheermaatregelen voor insecten. Voor meer onderling begrip en overdracht van kennis zou je ontwerpers en beleidsmedewerkers ook hier bij uit kunnen (laten) nodigen.

Is er duidelijk meer kennis binnen de gemeente, overleg dan met de beleidsmedewerker of stadsecoloog waar de knelpunten zitten. Is het kennisniveau van de overige medewerkers te laag of is het een politieke keuze om weinig aan beheer en inrichting voor insecten te doen? De beleidsmedewerker of stadsecoloog weet over het algemeen de interne wegen goed en je kunt gezamenlijk kijken waar je je energie op kan richten.

College van B&W

Als vertegenwoordiger van een vereniging kun je een gesprek aanvragen met een wethouder die verantwoordelijk is voor de betreffende portefeuille. Hier is niet eenduidig aan te geven bij wie je het beste kunt zijn,

elke gemeente heeft weer een andere portefeuilleverdeling, soms kan natuur onder 3 wethouders vallen en doen ze allemaal een eigen stukje. Om deze reden is het nuttig om eerst een ambtelijk verantwoordelijke te spreken. Een wethouder kan insecten in de stad hoger 'op de agenda' plaatsen en opdracht geven om aan het onderwerp te werken. Het is wel handig als bijen en of insecten ook in het raadsprogramma opgenomen zijn en de wethouder daarmee een legitimiteit heeft om een plan te maken.

Figuur 3. Nectarbron tussen de verharding. Foto Arjan van der Veen.

Gemeenteraad

De gemeenteraad controleert het college en stelt de kaders. Raadsleden worden gekozen door ons, inwoners van de gemeente. Zij zijn geïnteresseerd in onderwerpen die binnen de gemeente spelen en zullen zich, afhankelijk van hun interesse en mening, in willen zetten om 'hun' onderwerp op de politieke agenda te krijgen. Na de raadsverkiezingen wordt een raadsprogramma opgesteld door de partijen die samen

Figuur 4. Een bloemrijke berm op voedselrijke grond. Foto Arjan van der Veen.

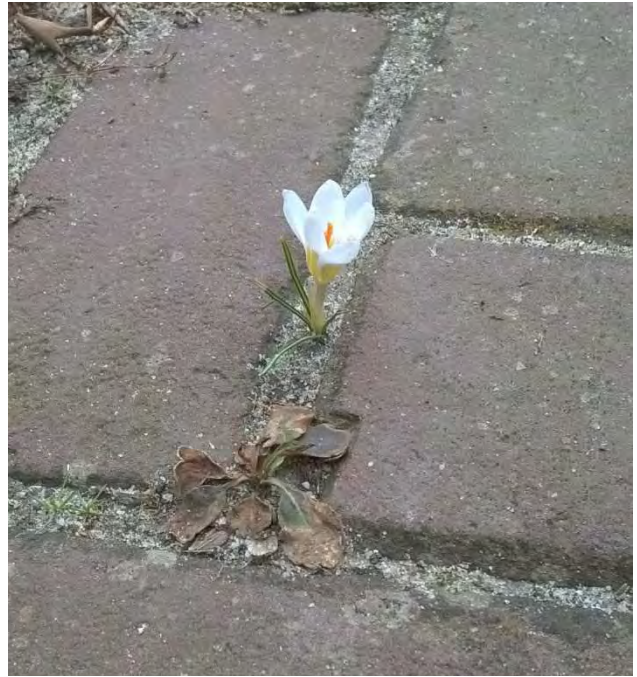
de coalitie vormen. Om een onderwerp op de agenda te krijgen is het dus handig om met raadsleden van grote partijen te spreken en het belang van insecten en bijen in de stad onder de aandacht te brengen. De kans bestaat dan dat insecten in het raadsprogramma komen of op de een of andere manier aan een ander onderwerp gekoppeld worden. Spreek ook met partijen waarvan je in eerste instantie denkt dat die niets met het onderwerp hebben. Vaak is er een raadslid van die partij die er wel iets mee heeft of passen bijen op een andere manier binnen hun scope (minder beheerkosten, economische waarde, etc.). Buiten de verkiezingstijd is het ook nuttig om met raadsleden te spreken. Zij kunnen, zoals eerder genoemd, een motie indienen om aandacht te vragen voor bijen en ongewervelden. Zowel coalitiepartijen als de oppositie kunnen vragen stellen in de raadsvergaderingen. Sommige gemeenten houden een kennismakingsbijeenkomst met nieuwe raadsleden. Dit is de kans om te kijken welke raadsleden interesse hebben in het verhaal van de bijen en insecten. Deze kun je dan later nog eens benaderen met ideeën of voorstellen. In sommige gemeenten is er zoiets als een motiemarkt. Inwoners en verenigingen kunnen dan voorstellen indienen die als motie behandeld worden. Er is dan vaak ook eenmalig geld voor uitvoering (niet voor structurele kosten, dus interessant voor een project). Politieke partijen omarmen een idee en

brengen dit dan verder als motie. Bestaat dit binnen je gemeente, maak er dan gebruik van.

Inrichting, beheer en participatie

Ten slotte, inrichting en beheer zijn de belangrijkste sturende elementen in de praktijk voor bijen en insecten in de stad. Specifieke mogelijkheden worden onder andere behandeld in de artikelen van Florinda Nieuwenhuis, Jaap Mekel, Wankja Ferguson en Anthonie Stip. Belangrijke elementen zijn dood hout in verschillende vormen (takkenrillen, groot staand dood hout, dood hout in de zon), fasering in het beheer, natuurgericht bermbeheer (maaïen en afvoeren, frequentie afhankelijk van de bodem), veel bloei, inheemse vegetaties, plaatselijk open bodem, open bodem tussen verharding (parkeerplaatsen met graskeien, niet te grof zand tussen straatklinkers) (Fig 3, 5). Ik wil hierbij meteen de fabel ontkrachten dat je op voedselrijke bodem geen bloemrijk grasland kunt ontwikkelen. Bij consequent beheer is dat prima haalbaar (Fig. 4), maar kost wat meer tijd. Het beste is om samen met de groenbeheerder een plan te maken; wat kan waar en voor welke soorten. Zelf een stuk groen adopteren, bij voorkeur met een hele straat of buurt, is natuurlijk ook een optie (zie het artikel op pagina 48). Voordeel is dat je veel meer mensen bereikt, ook degenen die niet zo veel met natuur

hebben. Verassend zal zijn dat er meer mensen interesse hebben dan je in eerste instantie denkt. Participatie in de buurt staat bij de meeste gemeenten ook hoog op de agenda. Je zult waarschijnlijk ook medewerking kunnen verwachten vanuit zowel politiek, als van wijkmanagers.

Figuur 5. Crocus in kunstmatige rotsspleet. Foto Arjan van der Veen.

Summary

In terms of biotopes, the city can be seen as (artificial) rock formations in a flat landscape. The dominant species is humans, who are still far from seeing the importance and the cohesion of bees and other invertebrates in the city. Knowledge of the inhabitants, but also of the municipal organization and city council, is very important. Depending on the knowledge available within the municipal organization, you can approach government servants, an alderman or councilors to take measures to preserve and develop insect populations. Involving other residents, participation, is also a good tool for realizing projects and sharing knowledge. In general, the following elements in the city are important for bees: dead wood in various forms, phasing in ecological management, nature-oriented verge management, a lot of flowering, native vegetation, locally open soil and open soil between hard surfaces.

Arjan van der Veen

Ecoloog Lelystad
Karveel 51-61
8242XE Lelystad
a.vander.veen@lelystad.nl